

Modulus Jean Monnet

Centrul de Studii Instituționale și Politici Publice

Clubul Academic de Studii Europene

Implementarea Procesului Bologna în învățământul superior din România

Mirela VLĂSCEANU

mai 2009

Modulul Jean Monnet

Centrul de Studii Instituționale și Politici Publice

Clubul Academic de Studii Europene

Cuprins

Introducere	2
I. Procesul Bologna: obiective și rezultate așteptate	4
II. Implementarea procesului Bologna în România	6
A. Componenta legislativă a reformei învățământului superior	6
B. Componenta instituțională	8
C. Componenta de programe	12
D. Componenta de resurse	14
Concluzii	16
Bibliografie	20

Introducere

Studiul de față se concentrează asupra uneia dintre cele mai recente reforme din învățământul superior, mai precis asupra politicilor prin care se dorește implementarea procesului Bologna. Componentele evaluate sunt procesul de implementare și, în măsura în care acest lucru este posibil în acest moment, rezultatele produse de aceste reforme. Evaluarea își propune a fi una de tip formativ, conform distincției propuse de Palumbo¹ (*apud* Miroiu et al, p. 140), în care accentul cade asupra a trei elemente:

- “1) măsura în care programul își atinge grupul țintă;
- 2) măsura în care bunurile și serviciile produse sunt în concordanță cu intențiile, obiectivele acelei politici;
- 3) utilizarea resurselor în aplicarea acelei politici.”

Evaluarea are un dublu obiectiv. Pe de o parte, ea urmărește să vadă ce măsuri concrete s-au luat în România pentru a atinge obiectivele stabilite prin procesul Bologna, și în ce măsură acestea au fost adecvate pentru a atinge aceste obiective. Pe de altă parte, evaluarea de față încearcă să determine și calitatea rezultatelor obținute, în termeni de eficiență și adecvare a acestora la scopurile inițiale ale politicii. Mai exact, se încearcă să se determine în ce măsură rezultatele obținute au fost cele dorite și în ce măsură au apărut rezultate neintenționate, mai mult sau mai puțin dezirabile.

Datele folosite provin din surse oficiale și sunt cele disponibile la momentul actual. Astfel, s-au folosit rapoartele Ministerului Educației și Cercetării asupra implementării procesului Bologna, textele legislative și informațiile publice disponibile despre activitatea diverselor instituții în implementarea procesului Bologna. Evaluarea procesului se face totodată analizând componentele politicii de reformă în raport cu obiectivele, de-a lungul mai multor dimensiuni sau componente ale politicii, încercând să răspundă la următoarele întrebări:

¹ D.J. Palumbo, “Policy Termination as a Political Phenomenon”, în Palumbo, D. (ed.), *The Politics of Program Evaluation*, Sage, Newbury Park, 1987, *apud* Adrian Miroiu, Mireille Rădoi, Marian Zulean (2002) *Analiza politicilor publice*, Editura Polirom, Iași, 2002, p. 140.

Modulul Jean Monnet

Centrul de Studii Instituționale și Politici Publice

Clubul Academic de Studii Europene

- Dimensiunea legislativă: ce legi și hotărâri s-au adoptat? Cum reflectă acestea obiectivele și recomandările formulate în Declarația de la Bologna?

- Componenta instituțională: care sunt instituțiile create? Care este responsabilitatea lor în implementarea procesului de reformă? Cât de funcționale sunt aceste instituții și cât de active? Ce programe au derulat acestea și care au fost până acum rezultatele activității lor?

- Componenta acțională: care au fost programele derulate la nivelul universităților și nu numai pentru a implementa procesul Bologna? Cât de mult au atins aceste programe grupul țintă? Care au fost rezultatele acestor programe?

- Componenta de resurse: care au fost resursele antrenate pentru derularea acestui proces (în special resursele financiare)? Au fost ele suficiente pentru atingerea obiectivelor? Care au fost rezultatele folosirii acestor resurse? Cât de eficiente au fost alocarea și folosirea resurselor?

Înainte de a trece la evaluarea propriu-zisă, este nevoie de a face câteva precizări importante. Prima dintre ele se referă la definirea componentelor evaluate, și anume procesul de implementare a politicilor și rezultatele acestuia. În cazul reformei analizate, eficiența ei nu din punct de vedere al rezultatelor nu poate fi analizată decât parțial, și în cazul anumitor elemente ale politicii, deoarece prima generație de studenți Bologna și-a încheiat studiile de licență anul trecut, în 2008. Este încă prea devreme pentru a se putea face o analiză mai aprofundată asupra modului în care această generație s-a integrat pe piața muncii și a eventualelor diferențe dintre această generație și cele anterioare. Din acest motiv, se pot formula doar concluzii parțiale despre rezultatele implementării procesului Bologna, iar un studiu care să se concentreze asupra acestora nu există încă. Aceasta reprezintă totodată una dintre limitele majore ale evaluării propuse aici. O a doua observație se leagă de poziția evaluatorilor. Aceștia fac parte din grupul-țintă al politicii, și din primele generații Bologna, astfel încât evaluarea făcută aici poate fi considerată într-o anumită măsură o evaluare internă, conform terminologiei propuse de Sikes și Potts¹.

¹ Pat Sikes, Anthony Potts (editori), "Introduction – What we are talking about? And why?" în volumul *Researching Education from the Inside*, editura Taylor and Francis e-library, 2007, p. 3.

În ceea ce privește structura acestei secțiuni, prima parte va descrie pe scurt procesul Bologna, concentrându-se asupra obiectivelor acestuia, așa cum sunt ele enumerate în Declarația de la Bologna, dar și asupra măsurilor practice prin care se dorește atingerea scopurilor propuse. A doua parte a acestei secțiuni se concentrează pe evaluarea procesului Bologna din învățământul superior românesc, de-a lungul dimensiunilor mai sus enumerate. În încheiere sunt prezentate pe scurt rezultatele acestei evaluări.

I. Procesul Bologna: obiective și rezultate așteptate

Declarația de la Bologna stabilește o serie de obiective care trebuie atinse de către fiecare stat membru, fără a insista însă asupra mijloacelor care vor fi adoptate de către fiecare stat. Acestea includ, conform Declarației de la Bologna¹:

- “Adoptarea unui sistem de diplome ușor de comparat și de, de asemenea, de recunoscut, prin implementarea ideii de completare a diplomei, în vederea promovării puterii de angajare a cetățenilor Europei și competitivității internaționale a sistemului educațional superior european.

- Adoptarea unui sistem bazat în mod esențial pe două cicluri, de subabsolvire și de absolvire. Accesul la al doilea ciclu va necesita completarea cu succes a studiilor din primul ciclu, care ar putea dura cel puțin trei ani. Diploma primită după absolvirea primului ciclu va fi, de asemenea, relevantă pentru piața de muncă europeană ca un nivel anume de calificare. Al doilea ciclu ar trebui să ducă spre diploma de master și/sau de doctor, așa cum se întâmplă în multe țări ale Europei.

- Stabilirea unui sistem de credite la fel ca sistemul ECTS, ca o manieră oportună de a promova ideea de mobilitate a studenților peste tot în lume. Creditele ar putea fi obținute și în contexte care nu implică învățământ superior, care includ învățarea pe tot parcursul vieții.

- Promovarea mobilității prin depășirea obstacolelor către exercițiul efectiv al circulației libere, punându-se în special accent pe accesul la studii și la oportunități de

¹ ”Domeniul învățământului superior european”, Declarație comună a Miniștrilor Educației din Europa Convenită la Bologna, 19 iunie 1999, <http://www.cnfis.ro/fd/bologna/bologna.html>, accesat 22.04.2009, ora 20:33.

formare și serviciile legate de acestea, pentru studenți și pe recunoașterea și valorificarea perioadelor petrecute în concursul european, prin cercetare, predare și formare, fără a fi prejudiciate drepturile lor statutare, pentru profesori;

- Promovarea cooperării europene în asigurarea calității unei viziuni legate de ideea de a dezvolta criterii și metodologii comparabile;

- Promovarea dimensiunilor europene necesare legate de învățământul superior, mai ales în ceea ce privește dezvoltarea curriculară, cooperarea inter-instituțională, schemele de mobilitate și programele integrate de studiu, formare și cercetare.”¹

Toate acestea au ca scop final, după cum se poate observa, creșterea performanței sistemului educațional european și formarea unui spațiu european al cunoașterii. O analiză aprofundată a acestor obiective este cea oferită de Jacobs și Ploeg², care analizează obiectivele pe termen lung ale implementării acestui proces și evidențiază o serie de efecte pozitive ale implementării procesului Bologna. Cei doi autori arată că organizarea studiilor universitare în cicluri și reducerea duratei studiilor de licență sunt de natură să inducă mai multă varietate și o mai mare flexibilitate în programele de studii superioare, elemente ce au o serie de rezultate benefice. În opinia lor, durata mai redusă a studiilor de licență poate încuraja urmarea studiilor superioare, reduce rata abandonului școlar în învățământul superior și ușurează modificarea parcursului profesional în cazul în care studenții descoperă că nu sunt foarte pasionați sau potriviți cu un domeniu. În același timp, faptul că specializarea se face prin cursuri masterale lărgiște paleta de opțiuni aflate la dispoziția absolvenților, le permite să combine specializările care le sunt necesare în domeniul în care profesază și, totodată, poate duce la creșterea calității învățământului universitar, întrucât specializările cu un caracter teoretic mai pronunțat vor fi urmate mai degrabă de cei cu interese academice. Cei doi autori consideră că, pe termen lung, aceste procese și reforme și reforme sunt de natură să ducă la o mai mare varietate și flexibilitate în învățământul superior european, iar competiția dintre ofertele diferitelor universități va crește. Toate acestea vor duce în final la o mai bună adaptare

¹ *Ibidem*.

² Bas Jacobs și Frederick van der Ploeg, “Getting European Universities into Shape”, Robert Schuman Centre for Advanced Studies, Policy Papers, no. 06/01, European University Institute, Florence, 2006.

Modulul Jean Monnet

Centrul de Studii Instituționale și Politici Publice

Clubul Academic de Studii Europene

a studiilor universitare la nevoile și dorințele fiecărui student și vor face sistemul să devină mai dinamic¹.

În același timp, însă, așa cum subliniază cei doi autori, există factori ce țin de tradiția universităților europene care pot diminua impactul reformelor adoptate. Un factor de acest tip este dimensiunea socială, înțeleasă ca preocupare accentuată pentru echitate². În majoritatea statelor europene, învățământul superior este finanțat parțial sau chiar total de către stat, ceea ce reduce într-o anumită măsură mobilitatea studenților și capacitatea lor de a-și modifica traiectoria profesională.

II. Implementarea procesului Bologna în România

Modul în care s-a făcut implementarea procesului Bologna în România ilustrează în bună măsură situația generală prezentată în secțiunea anterioară. Conform Raportului pe anul 2007 al Ministerului Educației și Cercetării, introducerea sistemului Bologna are ca obiective “creșterea mobilității studenților, creșterea șanselor lor pe piața muncii, reducerea numărului de specializări universitare și creșterea participării la programele de masterat și doctorale”. Principalele măsuri menite să ducă la atingerea acestor obiective au fost: introducerea ciclurilor de studii în sistem Bologna (3-2-3), introducerea sistemului de credite transferabile și accentul pus pe asigurarea calității învățământului superior.

A. Componenta legislativă a reformei învățământului superior

Din punct de vedere al legislației, procesul Bologna a fost implementat în România prin adoptarea a o serie de legi, ordonanțe și ordine de ministru. Legile care reglementează procesul sunt Legea 288/2004 privind organizarea studiilor universitare și Legea 87/2006. Legea 288/2004³ introduce ciclurile de studii din învățământul superior și sistemul 3-2-3, dar specifică și tipurile de competențe (generale, cognitive etc.) ce trebuie dobândite în decursul fiecărui ciclu de studii.

¹ *Idem*, p. 3.

² *Idem*, p. 8.

³ Legea 288/2004, publicată în Monitorul Oficial Partea I nr. 614 din 07/07/2004.

Modulul Jean Monnet

Centrul de Studii Instituționale și Politici Publice

Clubul Academic de Studii Europene

Legea 87/2006 se referă la asigurarea calității în învățământul superior și subliniază importanța acesteia. Legea reglementează de asemenea procesul de acreditare al universităților, definește metodologia de asigurare a calității și componentele acesteia și reglementează funcționarea mecanismelor interne și externe de evaluare a calității în învățământ. Aceeași lege specifică și atribuțiile instituțiilor responsabile de evaluarea calității în învățământ, și anume Agenția Română de Asigurare a Calității în Învățământul Superior (ARACIS) și Agenția română de Asigurare a Calității în Învățământul Preuniversitar (ARACIP), ambele fiind definite ca „instituții publice autonome de interes național”¹. O a treia lege de importanță majoră în acest domeniu este Legea 376/2004, prin care se permite acordarea de burse private pentru studenți, de către potențialii angajatori. În ceea ce privește această lege, este demn de remarcat faptul că posibilitatea studenților de a lucra în cadrul companiei respective pe durata studiilor a fost introdusă un an mai târziu, printr-un amendament la legea inițială.

În afara acestor legi s-au adoptat și o serie de hotărâri de Guvern referitoare a procesul Bologna. Conform Raportului Național prezentat la întâlnirea miniștrilor educației ce a avut loc la Londra, din 2007, “prin HG 1175/2006 s-a adoptat o nouă structură a primului ciclu (de licență) pe domenii de studiu, în concordanță cu principiile Procesului Bologna. Decizia cuprinde 15 domenii generale de studiu și specializările corespunzătoare și se aplică tuturor instituțiilor de învățământ superior de stat și particulare. Reducerea numărului domeniilor de studiu permite o mai bună coordonare între oferta de programe de studii a instituțiilor de învățământ superior românești și cea specifică sistemelor de învățământ superior din viitorul SEIS”². Această decizie introduce de asemenea suplimentul de diplomă și specifică numărul de credite necesare pentru dobândirea unei specializări, număr care nu diferă însă în funcție de tipul de învățământ urmat (la zi, seral sau la distanță)³.

¹ Legea 87/2006, Capitolul IV, art. 14 și 24, <http://www.uoradea.ro/attachment/791672704232e82e41d0a31a6bc16159/df1936c9c3623d20f7ca37e873f07d1f/Legea+87+din+2006+pentru+Aprobarea+ordonantei+de+Urgenta+a+Guvernului+nr.+75+din+2005,+privind+asigurarea+calitatii+educatiei,+modificata+prin+OUG+102+din+2006>, accesat 20.04.2009, ora 15.38.

² Romania National Report, Londra, 2007, p. 2, <http://www.edu.ro/index.php/articles/text/8411>, accesat 15.04.2007, ora 23.32.

³ HG 1175/2006, Publicată în Monitorul Oficial, Partea I nr. 769 din 11/09/2006, art. 3-4, http://www.aracis.ro/uploads/246/hg_dom_lic.pdf, accesat 16.04.2009, ora 11.46.

De asemenea, s-au adoptat HG 404/2006 privind organizarea masteratelor, și HG 567/2005, care definește obiectivul principal al programelor doctorale ca fiind ”dezvoltarea cunoașterii prin cercetare științifică originală”¹ și introduce distincția dintre doctoratul științific și cel profesional².

Există totodată mai multe ordine ministeriale care reglementează diverse aspecte ale implementării procesului Bologna. O.M.Ed.C. 3235/2005 vizează reforma curriculară prin care se face “definirea limpede a cunoștințelor și abilităților dobândite de absolvent, diferite de cele dobândite prin ciclurile masterale și doctorale”³. O.M.Ed.C. 3861/2005 reglementează programele post-doctorale, de cercetare avansată pe o durată de cel puțin doi ani, O.M.Ed.C. 3617/16.03.2005 "generalizează aplicarea Sistemului European de Credite Transferabile (*European Credit Transfer and Accumulation System* – ECTS) în universitățile românești”⁴, iar O.M.Ed.C. 4868/2006 privind introducerea Suplimentului la diplomă pentru a certifica absolvirea unui ciclu de studii, stipulează că, “începând din anul universitar 2005-2006, toate instituțiile de învățământ superior trebuie să elibereze, gratuit, Suplimentul la diplomă”⁵.

Se observă astfel că, în acest moment s-a creat cadrul legislativ care să permită reformarea învățământului superior. Deși există aspecte ale acestuia care ar putea fi îmbunătățite, în ansamblu acestea stabilesc obiectivele reformei și specifică pașii ce trebuie făcuți pentru a înfăptui reforma învățământului superior.

B. Componenta instituțională

În ceea ce privește cadrul instituțional, procesul de reformă necesită implicarea a o serie de instituții aflate în subordinea Ministerului Educației și Cercetării. Principalele astfel de instituții sunt:

- Consiliul Național de Finanțare a Învățământului Superior;

¹ HG 567/2005 privind organizarea și desfășurarea studiilor universitare de doctorat, Publicată în Monitorul Oficial, Partea I nr. 540 din 24/06/2005, cap. I, art. 1, paragraful 2.

² Idem, art. 1 (3).

³ Romania National Report, Londra, 2007, p. 2.

⁴ Ibidem, p. 3.

⁵ Idem.

Modulul Jean Monnet

Centrul de Studii Instituționale și Politici Publice

Clubul Academic de Studii Europene

- Consiliul Național al Cercetării Științifice din Învățământul Superior;
- Agenția Națională pentru Calificările din Învățământul Superior și Parteneriat cu Mediul Economic și Social (ACPART).

Consiliul Național de Finanțare a Învățământului Superior a fost înființat în 1994 și are funcția de organism consultativ pentru Ministerul Educației și Cercetării. Rolul acestuia este de a formula propuneri Ministerului Educației și Cercetării privind: "necesitățile de finanțare a învățământului superior..., distribuția anuală a fondurilor bugetare pe instituții de învățământ superior, modul de repartizare și utilizare pentru învățământul superior a finanțării din surse externe (împrumuturi guvernamentale, programe de asistență etc.) și criteriile și mecanismele generale de acordare a burselor și altor forme de sprijin material provenite de la bugetul de stat, pentru studenți"¹.

În ceea ce privește activitatea propriu-zisă a acestei instituții, între anii 1997 și 2002 experții din cadrul acesteia au publicat 8 cărți și 12 studii și analize privind diverse aspecte ale finanțării învățământului superior. Cel mai recent dintre acestea, realizat în anul 2008, analizează legătura dintre „nivelul performanțelor în cercetarea științifică din universități și influența acestuia în repartizarea alocațiilor bugetare destinate finanțării de bază”². Studiul realizat de CNFIS în anul 2007 privind finanțarea învățământului superior din România subliniază importanța integrării indicilor calitativi în stabilirea nivelului de finanțare pentru universități, nevoia de a crea indicatori care să fie cât mai puțin interpretabili și cât mai ușor de verificat și propune „creșterea ponderii alocate componentei calitative [de la 20] la 25 la sută din totalul finanțării de bază”³. Acest punct de vedere este în acord cu obiectivele procesului Bologna, iar instituția a fost activă în a promova adoptarea unor principii și politici de finanțare a învățământului superior care să susțină obiectivele procesului Bologna.

¹ <http://www.cnfis.ro/index.html>.

² Analiza evoluției indicatorului de calitate IC6 privind “nivelul performanțelor în cercetarea științifică din universități” și influența acestuia în repartizarea alocațiilor bugetare destinate finanțării de bază <http://www.cnfis.ro/documente/011508-analizaIC6-draft.pdf>, accesat pe 23.04.2009, ora 11.04.

³ „Finanțarea învățământului superior din România – punct de vedere al CNFIS”, iunie 2007, <http://www.cnfis.ro/documente/FinantareIS.pdf>, accesat 23.04.2009, ora 12.56.

Modulul Jean Monnet

Centrul de Studii Instituționale și Politici Publice

Clubul Academic de Studii Europene

O altă instituție importantă implicată în procesul de reformă este Consiliul Național al Cercetării Științifice din Învățământul Superior, creată în 1994, care are rolul de a elabora propuneri și programe care să „să asigure un înalt nivel de performanță a cercetării științifice din învățământul superior și cercetare fundamentală în domenii specifice, în context național și internațional”¹. Acest Consiliu a redactat Cartea Albă a Cercetării științifice și realizează studii de evaluare a revistelor științifice românești. De asemenea, a încheiat parteneriate de colaborare în cercetarea științifică cu Germania și cu Statele Unite.

O a treia instituție importantă implicată de procesul de reformă a învățământului superior din România este Agenția Națională pentru Calificările din Învățământul Superior și Parteneriat cu Mediul Economic și Social. Aceasta a fost înființată în 2005, cu rolul de a „elabora, implementa și actualiza cadrul național al calificărilor din învățământul superior privind dezvoltarea, recunoașterea și atestarea calificărilor pe baza cunoștințelor, abilităților și competențelor dobândite de beneficiarii sistemului de învățământ superior”². Aceasta a derulat trei proiecte perfecționare profesională începând din 2005, a supus dezbaterii publice în 2008 Ordinul ministerial privind Diploma de Licență și Suplimentul de diplomă și propunerea proprie de Hotărâre de Guvern privind denumirile calificărilor și titlurile conferite absolvenților de studii de licență în sistem Bologna. Anul acesta, instituția are în stadiul de proiect o dezbatere publică privind metodologia de realizare a Cadrului Național al Calificărilor din Învățământul Superior. Din informațiile disponibile pe site-ul instituției nu reiese o preocupare specială pentru derularea unor programe de parteneriat între mediul privat și universități. Deși s-a implicat în programe de dezvoltare profesională a tinerilor, în anumite domenii, instituția nu a derulat programe de implicare a actorilor privați în susținerea cercetării, sau de participare la profesionalizarea tinerilor absolvenți.

Un rol important în procesul Bologna îl au și instituțiile responsabile pentru asigurarea calității învățământului superior. În România, acestea sunt Comisiile de asigurare a calității existente la nivelul fiecărei universități, care sunt „dezvoltate ca

¹ „10 ani în viața științifică românească”, Broșură aniversară, decembrie 2004, p. 4, http://www.cnscis.ro/PDF/CNCSIS_10ani.pdf, accesat 24.04.2009, ora 11:49.

² http://nou.acpart.ro/index.php?option=com_content&task=view&id=30&Itemid=34, accesat 25.04.2009, ora 18:20.

Modulul Jean Monnet

Centrul de Studii Instituționale și Politici Publice

Clubul Academic de Studii Europene

mecanisme interioare de control al calității”¹. Este demn de remarcat în acest context că evaluarea internă este condusă de către fiecare instituție de învățământ superior conform unui sistem propriu de asigurare a calității învățământului superior. Acest mod de evaluare are meritul de a promova autonomia universitară, dar, în același timp, în condițiile în care indicatorii de performanță pentru sistem în ansamblul său sunt încă în curs de definitivare, și au o pondere destul de redusă în interiorul criteriilor care determină finanțarea sistemului universitar, evaluarea internă ar putea fi insuficientă pentru asigurarea calității în învățământul superior.

În plus față de acestea mai există Agenția Română de Asigurare a Calității în Învățământul Superior, responsabilă cu evaluarea externă a universităților. Conform legii, aceasta are competențe de acreditare și de evaluare externă a calității. De evaluările acesteia depind autorizarea și acreditarea instituțiilor de învățământ superior, dar o dată obținută acreditarea, universitatea respectivă trebuie să înființeze o Comisie de evaluare a calității, care să facă evaluarea internă, iar ARACIS este obligată să facă evaluări externe la fiecare 5 ani. Conform legislației, evaluarea externă se face de obicei la cererea instituției de învățământ superior, a Ministerului Educației, sau la inițiativa ARACIS. Celelalte atribuții ale acestei instituții includ crearea unor exemple de bune practici, crearea unor ghiduri de evaluare externă, și formularea standardelor naționale de referință².

O altă instituție cu un rol important în implementarea procesului Bologna este Agenția Națională Socrates, înființată în 1996, care a fuzionat în 2005 cu Centrul Național pentru Programul de Formare Profesională Leonardo da Vinci, devenind Agenția Națională pentru Programe Comunitare în Domeniul Educației și Formării Profesionale - ANPCDEFP. Aflată în subordinea Ministerului Educației și Cercetării, aceasta are ca misiune principală “dezvoltarea cooperării în educație și participarea României în programele europene de educație și formare profesională”³. Agenția se ocupă de promovarea și implementarea a o serie de programe comunitare, cum ar fi programele de învățare pe tot parcursul vieții (Comenius, Erasmus, Leonardo da Vinci, Grundtvig, Jean Monnet), programul “Tineret în acțiune” și programul

¹ Romania National Report, 2007.

² http://www.aracis.ro/obiective_ro, accesat 25.04.2009, ora 15.52.

³ <http://www.anpcdefp.ro/misiune/index.html>, accesat 25.04.2009, ora 13.02.

Modulul Jean Monnet

Centrul de Studii Instituționale și Politici Publice

Clubul Academic de Studii Europene

Erasmus Mundus. Aceasta oferă informații despre modalitatea de a aplica la aceste programe, condițiile de eligibilitate sau documentele necesare. De asemenea, ANPCDFP are rolul de a disemina rezultatele implementării unor astfel de proiecte, de a ajuta la evaluarea și autoevaluarea proiectelor comunitare din educație și de a crea ghiduri de bună practică în implementarea programelor comunitare. Agenția a organizat o serie de conferințe de prezentare a unor proiecte educaționale și a publicat rapoarte privind implementarea programelor comunitare începând cu anul 2007¹. Agenția a fost cu precădere activă în promovarea programelor de învățare a limbilor străine, în special a celor destinate învățământului preuniversitar, și a celor de formare profesională.

C. Componenta de programe

Una dintre cele mai importante componente ale procesului Bologna este reprezentată de programele europene, care vizează în principal trei direcții: creșterea mobilității studenților și profesorilor în scopul de a crea un spațiu european al învățământului superior, formarea profesională și studiul limbilor străine, care are drept scop și creșterea mobilității.

Dintre aceste tipuri de programe, cele de mobilitate sunt probabil cel mai bine cunoscute. Programul Erasmus, de exemplu, are o serie de componente: mobilități studențești, plasamentul studenților (care reprezintă o perioadă de timp petrecută într-o întreprindere sau organizație din altă țară participantă), mobilități pentru personalul didactic, stagii de formare pentru personalul didactic și nedidactic în întreprinderi și instituții de învățământ superior, programe intensive, prin care grupuri multinaționale de studenți și profesori de la minim două universități europene pot organiza cursuri intensive pe teme de specialitate care nu pot fi studiate altfel, sau care intră în oferta unui număr mic de universități, cursuri intensive de limbă, dezvoltarea programelor de studiu, cooperarea între universități și întreprinderi, modernizarea învățământului

¹ <http://www.anpcdefp.ro/publicatii/publicatii.html>, accesat 05.05.2009, ora 10.23.

superior, cu accent asupra armonizării cu piața muncii și rolul regional al universităților, crearea de campusuri virtuale și de rețele tematice ¹.

Dintre acestea, cel mai bine cunoscută rămâne componenta referitoare la mobilitate, care este, totodată, una dintre cele mai relevante pentru discuția de față asupra implementării procesului Bologna în învățământul superior. La nivel european, statisticile Eurostat arată că, în 2006, studenții Erasmus reprezentau mai puțin de 1% din totalul studenților înscriși în învățământul superior², deși tendința generală este una de creștere a mobilității studenților în spațiul european. Problemele pe care le evidențiază studiul, și care apar ca principale piedici pentru creșterea mobilității studențești, sunt: costurile studiilor în străinătate, lipsa suportului pentru mobilitate în țara de origine, dificultățile în echivalarea studiilor și barierele lingvistice, toate acestea fiind menționate de studenții respondenți³.

În ceea ce privește mobilitatea cadrelor didactice prin programul Erasmus, aceasta este la fel de scăzută, doar 2% dintre cei care predau în învățământul superior în țările semnatare ale convenției de la Bologna au participat la astfel de programe de mobilitate⁴.

În România, doar 4% dintre studenți înscriși la cursuri de licență participaseră la o formă de studiu în afara țării, iar dintre aceștia doar 2% făcuseră studii propriu-zise într-o altă țară europeană (și nu internship-uri sau stagii de formare)⁵. Conform statisticilor realizate la nivel național, în anul universitar 2006-2007, 3318 dintre studenții înmatriculați la 61 de universități de stat și particulare au participat la programul Erasmus⁶. Astfel, participarea studenților la acest program rămâne una foarte scăzută, dacă ne raportăm la numărul total al studenților din România, care era de aproximativ 900.000 în anul universitar 2007/2008, conform Institutului Național

¹ <http://www.anpcdefp.ro/programe/llp/erasmus/tipuri.html#era1>, accesat 05.05.2009 ora 11.43.

² "The Bologna Process in Higher Education in Europe", ediția 2009, p. 99, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-78-09-653/EN/KS-78-09-653-EN.PDF, accesat 04.05.2009, ora 14.18.

³ Ibidem, p. 108.

⁴ Ibidem, p. 110.

⁵ Data Reporting Module: Romania, Eurostudent http://iceland.his.de/eurostudent/report/details.jsp?top_oid=8&sub_id=53&cnt_oid=16, accesat 04.05.2009, ora 13:22.

⁶ "Evoluția numărului de studenți ERASMUS din România în funcție de universitatea de origine în perioada 1998/2007", <http://www.anpcdefp.ro/programe/llp/erasmus/info.html/>, accesat pe 04.05.2009, ora 15:32.

Modulul Jean Monnet

Centrul de Studii Instituționale și Politici Publice

Clubul Academic de Studii Europene

de Statistică. Chiar dacă ținem cont de faptul că nu toate universitățile la care aceștia sunt înscriși pot participa la programul Erasmus, mobilitatea studenților români în cadrul acestui program rămâne foarte scăzută. Situația este aceeași și în cazul cadrelor didactice, în anul 2007/2008, doar 1026 dintre aceștia participând la programe de mobilitate¹. Trebuie menționat totuși că participarea studenților și a cadrelor didactice la aceste programe a crescut constant din anul 1998.

Un alt program european de mobilitate care se adresează studenților din învățământul superior este programul Leonardo da Vinci, care permite realizarea de parteneriate între instituții de învățământ superior și instituții sau firme dintr-un alt stat membru și realizarea unor stagii de formare profesională. Acest program se adresează însă mai degrabă absolvenților de studii superioare, tinerilor profesioniști care doresc să își continue formarea profesională, sau profesorilor, iar participarea este condiționată de existența unui acord între instituția din România care solicită înscrierea în program și o instituție dintr-un alt stat membru². În plus, o dată cu integrarea, programul se concentrează mai puțin asupra studenților și masteranzilor, și mai mult asupra absolvenților din învățământul profesional și a categoriilor care nu sunt incluse în învățământul formal.

D. Componenta de resurse

Finanțarea învățământului superior din România reprezintă unul dintre cele mai discutate și intens dezbătute aspecte legate învățământul superior. Fără a încerca aici o abordare detaliată a subiectului, este necesară totuși sublinierea câtorva chestiuni legate de acesta. Așa cum arată și studiul Eurostat citat anterior, resursele financiare influențează în mare măsură mobilitatea studenților și, mai mult, au un rol cu atât mai important cu cât aceștia provin din familii cu venituri reduse³. Studiile făcute arată că studenții europeni obțin banii necesari pentru finanțarea studiilor superioare folosind

¹ “Evoluția numărului de cadre didactice ERASMUS din România în funcție de universitatea de origine în perioada 1998/2007”,

http://www.anpcdefp.ro/programe/llp/erasmus/Evolutia_cadre_didactice_ERASMUS.pdf, accesat 04.05.2009, ora 15:03.

² <http://www.anpcdefp.ro/programe/llp/leonardo/info.html>, accesat 04.05.2009, ora 17:23.

³ Raport Eurostat, p. 109.

Modulul Jean Monnet

Centrul de Studii Instituționale și Politici Publice

Clubul Academic de Studii Europene

în principal trei surse: subvențiile acordate de stat în diverse forme, veniturile părinților și salariile proprii. Ponderea relativă a acestora variază însă de la caz la caz. În România, în 2006, 52% din venitul studenților care nu locuiesc acasă provenea de la părinți, 38% din venituri salariale și 10% din împrumuturi¹. Se observă astfel că ponderea veniturilor din împrumuturi este destul de redusă, ceea ce este normal în contextul în care absolvirea cursurilor universitare nu garantează găsirea unui loc de muncă bine plătit (ca în cazul statelor, adesea non-europene, în care ponderea împrumuturilor în finanțarea studiilor universitare este mult mai mare²).

În ceea ce privește finanțarea învățământului superior în ansamblu, România se află sub media europeană de 1,1%, alocând aproximativ 0,67% din PIB pentru învățământul superior³. Disparitatea este însă mult mai accentuată în ceea ce privește finanțarea per student în unități de venit comparative: în timp ce media europeană era de 8290 de unități standard de măsură în 2005, în România finanțarea per student era de numai 2400 de unități standard⁴.

Principiul finanțării pe student a fost introdus în România în 1999, în scopul de a realiza autonomia universitară și de a “stimula eficientizarea utilizării fondurilor la nivelul universităților”⁵. Acest principiu stabilește un nivel al finanțării care variază în funcție de numărul și structura studenților pregătiți de universitate, lăsând la latitudinea universităților modul particular de alocare a fondurilor pentru diverse cheltuieli.

Cu toate acestea, așa cum o arată studiile realizate de CNFIS, “principala problemă în cazul unei scheme de finanțare înalt stimulativă este tendința firească a beneficiarului finanțării de a reduce cât mai mult nivelul cheltuielilor, cu păstrarea rezultatelor cantitative ale activității însoțită însă în mod inevitabil de reducerea calității acestora până la un nivel minim considerat admisibil de finanțator”, ceea ce se

¹ Raport Eurostat, p. 90.

² Jacobs, Ploeg, p. 8.

³ “Finanțarea învățământului superior”, punct de vedere al CNFIS, p. 9, <http://www.cnfis.ro/documente/FinantareIS.pdf>, accesat 23.04.2009, ora 12.56.

⁴ Raport Eurostat, p. 75-81.

⁵ “Analiza evoluției indicatorului de calitate IC6 privind “nivelul performanțelor în cercetarea științifică din universități” și influența acestuia în repartizarea alocațiilor bugetare destinate finanțării de bază”, p. 2, studiu al Consiliului Național al Finanțării Învățământului Superior, disponibil online la <http://www.cnfis.ro/documente/011508-analizaIC6-draft.pdf>, 23.04.2009, ora 11.04.

traduce cel mai adesea într-o scădere a calității învățământului. Această tendință face necesară corelarea veniturilor bugetare acordate cu respectare anumitor standarde calitative. De aceea, în ultimii ani, eforturile CNFIS au fost îndreptate în special către definirea unor indicatori de calitate unitari, cât mai obiectivi și care să se poată aplica universităților de stat indiferent de specificul acestora. Totodată, s-au făcut eforturi pentru a crește ponderea indicilor calitativi în rândul criteriilor care determină nivelul finanțării de bază pentru fiecare universitate în parte. Această pondere era de 12,7% în 2005, ea crescând până la 20% în 2006, propunându-se ca aceasta să crească până la un nivel de 25% în 2007¹.

Una dintre principalele probleme evidențiate de studiul CNFIS este de asemenea corelarea slabă între performanțele profesorilor din învățământul superior, măsurate prin intermediul cercetării științifice și al publicațiilor, și nivelul finanțării obținute. În contextul în care cheltuielile de personal reprezentau în 2003 80% din finanțarea de bază², o mai bună măsurare a calității activității acestora și corelarea nivelului finanțării de bază cu astfel de indicatori calitativi apare ca o necesitate.

Concluzii

Analizând implementarea procesului Bologna în învățământul superior conform grilei propuse la început, trei probleme apar ca fiind printre cele mai importante în stadiul actual al implementării. Acestea sunt legate de nivelul de finanțare al învățământului superior, de relația între urmarea unor studii universitare și integrarea pe piața muncii și, nu în ultimul rând, de asigurarea calității învățământului superior. După cum se poate observa, cele trei aspecte se află într-o strânsă legătură, și toate ar trebui să constituie din acest moment priorități pentru actorii implicați în implementarea procesului Bologna.

În ceea ce privește finanțarea învățământului superior, nivelul acesteia se află sub nevoile reale, mai ales în ceea ce privește cheltuielile pentru student. Această situație trebuie remediată, dar creșterea cheltuielilor publice îndreptate către

¹ "Finanțarea învățământului superior", 2006, <http://www.cnfis.ro/documente/FinantareIS.pdf>, p. 15, accesat 23.04.2009, ora 12.56.

² Idem.

Învățământul superior nu este neapărat cea mai bună soluție. Creșterea stimulentei pentru universități să atragă mai multe fonduri private s-ar putea dovedi o strategie mai bună, întrucât ar atrage și o creștere a calității, și o colaborare mai bună cu mediul privat. În același timp, ar trebui căutată o formă de a crește veniturile studenților pentru a susține mobilitatea acestora, dar, din nou, aceasta s-ar putea face fără a apela la bugetul de stat. Dacă ar exista o mai strânsă legătură dintre sistemul universitar și piața muncii, studenții ar putea de exemplu să apeleze la împrumuturile pentru finanțarea studiilor, sau ar deveni dispuși să accepte costuri mai mari ale studiilor universitare, care ar fi privite ca o investiție cu rezultate pe termen lung. Cu toate acestea, implementarea unui astfel de sistem ar depinde și de contextul economic general.

Se mai observă totodată că legătura dintre sistemul universitar și mediul privat, incluzând și integrarea pe piața muncii, este probabil unul dintre cele mai deficitare aspecte ale implementării procesului Bologna. Pe de o parte, curriculumul oferit de universități nu este întotdeauna foarte bine adaptat cerințelor pieței forței de muncă. Pe de altă parte, nu există încă un cadru național al calificărilor care să țină cont de specializările oferite de cursurile universitare și masterale. Deși există toate premisele legislative și programe îndreptate către realizarea unor parteneriate mai strânse între mediul privat și instituțiile de învățământ superior, acest tip de colaborare nu este foarte extins. Printre posibilele cauze se pot număra interesul redus al universităților de a realiza astfel de parteneriate, în special în situația în care ele nu reprezintă o sursă principală de finanțare, dar și un interes redus din partea actorilor privați de a se implica în astfel de programe. Posibile soluții ar fi luarea unor măsuri care să stimuleze universitățile să atragă fonduri private, și, așa cum menționam anterior, realizarea unei reforme curriculare și crearea unui cadru al competențelor, care să transforme participarea actorilor privați în învățământul superior mai atractivă, oferind mai multe informații despre beneficiile pe care aceștia le-ar putea obține.

Nu în ultimul rând, creșterea calității învățământului superior per ansamblu trebuie să constituie în continuare o prioritate. Direcția indicată de Consiliul Național privind Finanțarea Învățământului Superior, de a corela acordarea fondurilor bugetare cu indicatorii de calitate, și în special cu cei referitori la calitatea cercetării științifice

Modulul Jean Monnet

Centrul de Studii Instituționale și Politici Publice

Clubul Academic de Studii Europene

se poate dovedi o soluție viabilă. Un alt demers util ar putea fi acela de a realiza o evaluare mai bună a calității, fie prin creșterea rolului evaluării externe, fie prin crearea unor mecanisme mai eficiente de supraveghere și control al evaluării interne.

Nu în ultimul rând, evaluarea continuă a tuturor aspectelor legate de implementarea procesului Bologna trebuie să devină o practică uzuală și să se facă în mod continuu. Evaluarea programelor, instituțiilor și politicilor din învățământul superior, și mai ales evaluarea rezultatelor acestui proces, care va deveni posibilă o dată ce prima generație Bologna a absolvit deja studiile de licență, este cel mai bun mijloc de a vedea cum funcționează efectiv implementarea acestui proces, care sunt problemele, și care sunt direcțiile către care trebuie îndreptată acțiunea pentru a se reuși atingerea obiectivelor propuse în cadrul procesului Bologna.

Bibliografie

Publicații

Jacobs, Bas și Ploeg, Frederick van der, “Getting European Universities into Shape”, Robert Schuman Centre for Advanced Studies, Policy Papers, no. 06/01, 2006, European University Institute, Florence.

D.J. Palumbo, “Policy Termination as a Political Phenomenon”, în Palumbo, D. (ed.), *The Politics of Program Evaluation*, Sage, Newbury Park, 1987, *apud* Adrian Miroiu, Mireille Rădoi, Marian Zulean (2002) *Analiza politicilor publice*, Editura Polirom, Iași, 2002.

Pat Sikes, Anthony Potts (editori), “Introduction – What we are talking about? And why?” în volumul *Researching Education from the Inside*, editura Taylor and Francis e-library, 2007, p. 3.

Studii, rapoarte cercetări

“Domeniul învățământului superior european”, Declarație comună a Miniștrilor Educației din Europa Convenită la Bologna, 19 iunie 1999, <http://www.cnfis.ro/fd/bologna/bologna.html>, accesat 22.04.2009, ora 20:33.

Romania National Report, Londra, 2007, <http://www.edu.ro/index.php/articles/text/8411>, accesat 15.04.2007, ora 23.32.

“Analiza evoluției indicatorului de calitate IC6 privind “nivelul performanțelor în cercetarea științifică din universități” și influența acestuia în repartizarea alocațiilor bugetare destinate finanțării de bază” <http://www.cnfis.ro/documente/011508-analizaIC6-draft.pdf>, accesat pe 23.04.2009, ora 11.04.

„Finanțarea învățământului superior din România – punct de vedere al CNFIS”, iunie 2007, <http://www.cnfis.ro/documente/FinantareIS.pdf>, accesat 23.04.2009, ora 12.56.

Modulul Jean Monnet

Centrul de Studii Instituționale și Politici Publice

Clubul Academic de Studii Europene

“The Bologna Process in Higher Education in Europe”, ediția 2009,
http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-78-09-653/EN/KS-78-09-653-EN.PDF, accesat 04.05.2009, ora 14.18.

Data Reporting Module: Romania, Eurostudent
http://iceland.his.de/eurostudent/report/details.jsp?top_oid=8&sub_id=53&cnt_oid=16, accesat 04.05.2009, ora 13:22.

“Evoluția numărului de studenți ERASMUS din România în funcție de universitatea de origine în perioada 1998/2007”,
<http://www.anpcdefp.ro/programe/llp/erasmus/info.html/>, accesat pe 04.05.2009, ora 15:32.

„10 ani în viața științifică românească”, Broșură aniversară, decembrie 2004,
http://www.cnscis.ro/PDF/CNCSIS_10ani.pdf, accesat 24.04.2009, ora 11.49.

“Evoluția numărului de cadre didactice ERASMUS din România în funcție de universitatea de origine în perioada 1998/2007”,
http://www.anpcdefp.ro/programe/llp/erasmus/Evolutia_cadre_didactice_ERASMUS.pdf accesat 04.05.2009, ora 15:03.

Resurse legislative

Legea 87/2006 pentru aprobarea Ordonanței de urgență a Guvernului nr. 75/2005 privind asigurarea calității educației, modificată prin OUG 102/2006, Publicată în Monitorul Oficial, Partea I nr. 334 din 13/04/2006.

HG 1175/2006, Publicată în Monitorul Oficial, Partea I nr. 769 din 11/09/2006.

HG 567/2005 privind organizarea și desfășurarea studiilor universitare de doctorat, Publicată în Monitorul Oficial, Partea I nr. 540 din 24/06/2005.

Legea 288/2004, publicată în Monitorul Oficial Partea I nr. 614 din 07/07/2004.

Resurse web

www.edu.ro

www.cnfis.ro

Modulus Jean Monnet

Centrul de Studii Instituționale și Politici Publice

Clubul Academic de Studii Europene

www.cncsis.ro

www.acpart.ro

www.aracis.ro

www.anpcdefp.ro

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-78-09-653/EN/KS-78-09-653-EN.PDF